

FUNKCJE I WARTOŚCI SZTUKI SPORTU

Sport, najwyższego wyczynu, stał się ważną częścią kultury globalnej i obecnie nazywany jest „świecką religią”¹, a jego bohaterowie „bogami”². Od czasów najdawniejszych jest również tematem dla holistycznie rozumianej sztuki, zogniskowanej w malarstwie, muzyce, literaturze, rzeźbie itd. Początki magii sportu sięgają praktyk umiejscowionych w rytualnych tańcach ludów pierwotnych, popisach zręczności podczas rytuałów religijnych i w uatrakcyjnianiu różnego rodzaju świeckich uroczystości. Sportowe inspiracje artystyczne najmocniej uwidoczniła kultura starożytnej Grecji, bowiem poza wyznawanymi bogami, to właśnie sportowcy stanowili motyw przewodni dla ówczesnych twórców i koneserów sztuki. Już wtedy pojawia się „antyczna logistyka sportowa”, czyli kunsztowna architektura obiektów budowlanych, powstałych dla uprawiania aktywności sportowej (palestry, hipodromy, gimnazjony itd.). Następnie zainteresowanie sportem na wiele wieków zanika, by powrócić z pięknem perfekcjonizmu ruchowego i cielesnej doskonałości w sporcie nowożytnym. Od początku sztuka odnajdywała inspirację w sporcie, zatem sport od zawsze był obecny

¹ Cytuję wypowiedź Krzysztofa Zuchory podczas Sympozjum Salezjańskiego w grudniu 2022 r. w Warszawie, z którą w pełni się zgadzam. Można uznać, że sport stał się świecką religią na podstawie prezentowanej w tym miejscu, krótkiej charakterystyki: „Indywidualizm, holizm, integralność to fundamenty świeckich form religijności. Jednostka coraz częściej czyni celem życia duchowego realizację tych wartości, które sama wybiera z różnych obszarów otaczającej rzeczywistości, dokonuje przemiany siebie, dysponuje wolnością wyboru stylu i modelu życia”. B. Guzowska (2020), *Świecka religia życia – perspektywa filozoficzna*, Rzeszów: 196. Dodatkowo sport stanowi „Doświadczenie oderwania od codzienności, od tego, co banalne i szare, jednakże pozbawione zakorzenienia w religiach instytucjonalnych” J. Grzybowski (2010), *Świecka religia współczesności*, https://opoka.org.pl/biblioteka/P/PK/idziemy201002_swiecka (dostęp: 27.12.2022).

² Określenie „piłkarscy bogowie” często padało z ust komentatorów sportowych mistrzostw świata w piłce nożnej – Katar 2022 r.

w sztuce, a sztuka w sporcie. Teraz sport sam stał się sztuką poprzez dzieła sztuki, którymi są zarówno indywidualne, jak i zespołowe popisy mistrzów sportowych oraz wielkie widowiska sportowe, jak igrzyska olimpijskie czy mistrzostwa organizowane na lokalnym i światowym poziomie.

Kilka słów o sporcie jako sztuce

Każda epoka sama definiowała czym jest pojęcie sztuki³. Jeśli przyjąć, że sztuką jest dziedzina działalności artystycznej wyróżniana ze względu na reprezentowane przez nią wartości estetyczne i wytwór lub wytwory takiej działalności oraz umiejętność wymagająca talentu, zręczności lub specjalnych kwalifikacji⁴, to sport jest sztuką. Perfekcjonizm mistrzostwa sportowców i doskonałość opraw widowiska sportowego, dają dziś prawo do nazywania sportu sztuką, pomimo występujących tak w sporcie, jak i w sztuce dysfunkcji. Współczesny sport stanowi nie tylko inspirację dla artystów, ale sam stał się najwyższych lotów arcyzmem, sztuką sportową porównywalną ze sztuką cyrkową i widowiskiem sportowym porównywalnym z przedstawieniem teatralnym, wysokonakładowym filmem kasowym, koncertem gwiazd show biznesu czy z celebrowanymi na wysokim poziomie eventami w różnych dziedzinach życia społecznego, oglądanymi w różnych formach przekazu przez miliony widzów. Symbolem teatru jest maska, a symbolem sportu nagroda i ważne jest to, że nagroda musi być zakorzeniona „w samym działaniu”⁵, które jest „dziełem sztuki” w aktywności sportowej.

Zawód artysty jest trudny do zdefiniowania i spotyka się wypowiedzi, że w stosunku do tej profesji mamy do czynienia raczej z powołaniem, niż z zawodem. Jeśli przyjmiemy, że „artystą jest człowiek zajmujący się działalnością twórczą o indywidualnym charakterze, znamionującą biegłość, a przy tym wykazującą zaangażowanie talentu, wyobraźni i innych cech osobowości, która to działalność pełni swoistą funkcję społeczną, zaakceptowaną

³ Wyraz sztuka (łac. *ars*, gr. *technē*). W starożytności i średniowieczu oznaczał umiejętność lub znajomość ściśle określonych zasad oraz zgodne z nimi postępowanie. Odnosił się również do pojęcia rzemiosła. W poczet sztuk, poza malarstwem i rzeźbą, zaliczano również rzemiosła, takie jak garncarstwo czy krawiectwo, a także np. retorykę i strategię. W średniowieczu natomiast, sztuka miała często charakter anonimowy i celem było wielbienie Boga. <https://zpe.gov.pl/a/sztuka-definicja-funkcje-sztuki/DwSebqYti> (dostęp: 16.01.2023).

<https://sjp.pwn.pl/slowniki/sztuka.html> (dostęp: 16.01.2023).

P. Winch (1990), *Etyka a działanie*, Warszawa: 539, cyt. za: K. Zuchora (2009), *Nauczyciel i wartości. Z filozofii kultury fizycznej i pedagogiki sportu*, Warszawa: 312.

przez zbiorowość w wyniku zapotrzebowania na określone wartości, które artysta może oferować⁶, to sportowcy z pewnością są artystami. Niezależnie od tego, czy sportowi artyści występują/pracują indywidualnie czy zespołowo, są powiązani z najważniejszą dla nich grupą odniesienia, czyli z innymi sportowcami/artystami tworząc sportowe środowisko artystyczne. Natomiast nauczanie sztuki sportu tworzy swoisty system elementów uporządkowanych hierarchicznie, a na jego szczycie znajdują się sportowe cele. Z kolei z przyjętych celów sportowych wynikają metody i zasady nauczania, a z nich określone zadania sportowe.

Nauczanie sztuki sportu stanowi zawsze okazję do rozwoju sportowca i do podejmowania wysiłku zmierzającego do perfekcyjnego wykonania zadania/dzieła sportowego. Każde pokolenie stara się określić swój stosunek do sztuki w sporcie, ale i do swoich poprzedników – artystów sportowych. Podobnie jak w sztuce, każdy sportowy mistrz w systemie nauki, musiał być wcześniej uczniem lub naśladowcą innego mistrza, a tradycje tej nauki tworzą dynastie mistrzów i uczniów, którzy następnie stają się mistrzami dla kolejnych uczniów. Powszechnie jest również wiadome, że wybitni sportowi mistrzowie/artysci nie zawsze wyuczili wybitnych następców. Należy zaznaczyć, że w ostatnich latach uczniowie sztuki sportu mogą pobierać naukę w wyspecjalizowanych szkołach sportowych. Można również spodziewać się, że w niedalekiej przyszłości wymienione wcześniej placówki, będą zaliczane do szkół artystycznych, jakimi określane są obecnie szkoły muzyczne czy plastyczne.

Powiedzenie, że „podróże kształcą” jest słuszne w odniesieniu do sportu, ponieważ wzbogacają one i dopełniają proces nauczania sztuki sportu. Dzieje się tak między innymi poprzez bezpośredni kontakt z innymi sportowymi aktorami, z dziełami sportowej architektury, z obcym pejzażem stadionowych zmagania, ze „świątyniami” i „pałacami” sportu oraz powszechną w sporcie kwalifikowanym migracją zawodników pomiędzy klubami. Stymulująco na naukę sztuki sportu będzie oddziaływało całe dobrze rozwinięte i właściwie funkcjonujące otoczenie kulturowe. Mam tu na myśli instytucje sprzyjające kształceniu, obecność odbiorców na rynku sportowych usług, powszechne zainteresowanie sportową twórczością oraz cały szereg uwarunkowań obyczajowych, prawnych i gratyfikujących na polu sportu.

Mistrzami sztuki sportu są artyści sportowo utalentowani. Minęło już wiele wieków od czasu, kiedy Platon dostrzegł, że talent to 10% pólotu i aż

⁶ Przytoczona definicja powstała w wyniku przeglądu różnych stanowisk takich autorów, jak między innymi Pierra Bourdieu, Floriana Znanieckiego, C. Harrisona i A. Cynthi White'ów, Andrzeja Osęki, Aleksandra Wallisa. W: M. Golka (2008), *Socjologia sztuki*, Warszawa: 79.

90% potu i ta konstatacja jest nadal aktualna. Sam talent to za mało, by zostać mistrzem sztuki w sporcie. Potrzeba jeszcze charakteru i twórczej osobowości. Współcześni badacze wymieniają różne cechy osobowości sprzyjające twórczości. Jak się wydaje, znakomicie oddają one charakterystykę cech osobowości wielu artystów/mistrzów sportowych, jak np. „wysoki iloraz inteligencji, niezależność, odwaga, dystans do dotychczasowego dorobku kulturowego, umiejętność koncentrowania się oraz upór w pozostawaniu wiernym pewnym zainteresowaniom, wiara w siebie, a przy tym elastyczność myślenia i skłonność do ryzyka, pragnienie osiągnięć, otwartość intelektualna, wyobraźnia, skłonność do fantazjowania, a przy tym umiejętność oderwania się od tzw. rzeczywistości, mała skłonność do poczucia winy, szczerość, a nawet naiwność, wysokie mniemanie o sobie, a nawet skłonność do dominacji, skłonność do samorealizacji i samorozwoju, skłonność do podejmowania wyzwań, umiejętność zadziwiania się światem, umiejętność dostrzegania całości, wreszcie intuicja”⁷. Jednak same tylko cechy osobowości nie wystarczają, by w sposób niejako automatyczny odnieść sukces w sztuce sportu. Niezbędna jest też do tego „ambicja, bezwzględność wobec siebie i wobec innych, umiejętność przeczekania własnych niepowodzeń a nawet ich wykorzystania, umiejętność radzenia sobie z sukcesami (szczególnie wczesnymi), zdolność pokonywania nieszczęść z dzieciństwa, umiejętność autoreklamy”⁸.

Uniwersalna funkcja modelowania wartości⁹ i jej przejawy w sztuce sportu

Spośród wielu propozycji wyodrębniania funkcji sztuki¹⁰ sportu, dla potrzeb niniejszego opracowania przyjmuję za Marianem Golką dwie uniwersalne, które sztuka pełni wszędzie i zawsze, tj. funkcje modelowania wartości i modelowania więzi społecznych. W pierwszej kolejności wymieniona

⁷ M. Golka (2008), dz. cyt.: 70, 71.

Tamże: 71.

M. Golka wyodrębnił dziewięć przejawów funkcji sztuki, które w niniejszym opracowaniu stanowią podwalinę do opisu sportu jako sztuki. M. Golka (2008), dz. cyt.: 207-219. Jedną z propozycji jest wyodrębnienie funkcji pierwotnych i wtórnych sztuki. Według J. Białostockiego (1972), pierwsze oddziałują w momencie tworzenia dzieła, drugie natomiast w późniejszym czasie. Inną koncepcję przedstawił Moisiej S. Kagan (1979), postulując podział na funkcje twórczości artystycznej (działalność tworząca sztukę) oraz funkcję samej sztuki (dzieła już obecne w kulturze), w: M. Golka (2008), dz. cyt.

została funkcja tworzenia, upowszechniania, przenoszenia, ale także destrukcji wszelkich wartości, które mogą znaleźć się w polach życia społecznego, jak np. piękna, dobra, wiary, wiedzy, czy sportu. Wiele różnych wartości, podlega ciągłym przeobrażeniom. Przez jednych będą one wzmacniane jako ważne i cenne, a przez innych negowane jako niegodne uwagi i bez znaczenia. Natomiast funkcja modelowania więzi społecznych spełnia się w obrębie tych grup, które wyznają lub przejmują podobne wartości za pośrednictwem dzieł sztuki sportu, albo dzieła sztuki sportu znoszą pewne ich wartości. Zatem sztuka sportu ma moc integrującą, ale funkcja modelowania więzi przejawia się również w dezintegracji, w zaznaczaniu różnic społecznych, w dzieleniu wszędzie tam, gdzie mają miejsce granice pomiędzy wyznawcami różnych wartości¹¹.

Funkcja i wartość estetyczna sztuki sportu

Pierwszą wyodrębnioną w ramach funkcji modelowania wartości jest funkcja estetyczna, która w kulturze europejskiej uważana jest za najważniejszą, wręcz za autoteliczną. Skupia się wokół wartości będącej „formą” i polega na dostarczeniu form widzenia świata, ukazywaniu innych wartości społecznych i na spotęgowaniu władz percepcyjnych człowieka, często z domieszką silnych emocji. Funkcja estetyczna polega na uzmysławianiu sobie czegoś, co nie byłoby bez niej dostrzegalne i przyczynia się do powstawania percepcji połączonej z przyjemnością i satysfakcją¹².

Aspekt podmiotowy procesu recepcji sztuki uwzględnia dyspozycję estetyczną, kompetencję artystyczną i gusta odbiorców. Dyspozycja to naturalna predyspozycja ludzkiego organizmu, a dyspozycja estetyczna¹³ jest autotelicznym podejściem do sztuki i jedynym społecznie uznanym podejściem do zjawisk artystycznych. Termin ten oznacza wrażliwość na piękno i umiejętność koncentracji między innymi na jakości formalnej i artystycznej przy jednoczesnej rezygnacji z wartości praktycznych na płaszczyźnie przeżycia artystycznego. Równocześnie dyspozycja estetyczna zmienia się dzięki

¹¹ Funkcje sztuki, to wytwory sztuki oddziałujące zawsze w formach instytucjonalnych. Ostatecznym odbiorcą sztuki jest zawsze jednostka, uwikłana w różne relacje i role społeczne. Zatem funkcje społeczne sztuki muszą być realizowane z punktu widzenia jednostki. M. Golka (2008), dz. cyt.

¹² Tamże: 207.

Dyspozycja estetyczna jest przeciwieństwem podejścia praktycznego, a sam termin stosowany jest przez Bourdieu na oznaczenie słabo precyzyjnych pojęć z zakresu estetyki, jak np. wrażliwość estetyczna, zmysł estetyczny czy instynkt estetyczny. A. Matuchniak-Krasuska (2010), *Zarys socjologii sztuki Pierre'a Bourdieu*, Warszawa.

wiedzy, obyciu ze sztuką i stanowi warunek konieczny do właściwego odbioru sztuki¹⁴. Kompetencja artystyczna jest związana z procesem nabywania wiedzy o sztuce sportu oraz pozwala rozumieć i interpretować dzieła sztuki w sporcie. Zatem czytelność dzieła sztuki w sporcie jest determinowana przez poziom kompetencji artystycznej odbiorcy. Dyspozycja artystyczna wiąże się z kompetencją artystyczną i obie zmienne charakteryzują odbiorców sztuki sportu i ich sposoby recepcji poprzez gusta.

Według Pierre'a Bourdieu gust, jako preferencja indywidualna, jest ściśle związany z trajektorią społeczną i pozycją jednostki oraz stanowi wskaźnik (etykietę) tej pozycji. Poza tym, wyróżnia gust czysty wykształcony i niewykształcony gust barbarzyński (nieczysty) u odbiorców sztuki¹⁵. Pierwszy pozwala na „czyste” spojrzenie na sztukę, jest podstawą estetyki uczonej i jest charakterystyczny dla jednostek i grup dysponujących kapitałem kulturowym, należącym do klas dominujących. Drugi wymaga od dzieła sztuki realizowania funkcji pragmatycznych, ceniąc w niej treść (intrygę, happy end) i podporządkowuje się estetyce popularnej, określanej jako przeciwieństwo estetyki uczonej. Estetyka uczona odrzuca potoczne doświadczenie piękna, a estetyka potoczna odrzuca nowatorskie formy kreacji artystycznej¹⁶.

W analizach społecznych uwarunkowań gustu, Bourdieu wskazuje na wykształcenie jako kapitał kulturowy, pochodzenie społeczne jako kapitał rodzinny (społeczny, ekonomiczny, kulturowy). Przy czym wykształcenie determinuje bezpośrednio gusty, kompetencje i aktywność kulturalną, a system edukacji formuje ogólną dyspozycję wobec kultury. Natomiast rola pochodzenia społecznego przejawia się w naukach nie objętych nauką czy kontrolą szkoły i determinuje ogólną postawę wobec kultury. Niski poziom rodzinnego kapitału kulturowego współgra z niskim poziomem kompetencji i praktyk kulturalnych, a wysoki poziom kapitału rodzinnego powoduje, że kultura staje się wartością uznawaną, odczuwaną i realizowaną. Natomiast wysoki poziom kompetencji kulturalnej oraz formowanie czystej percepcji estetycznej, związany jest w wyższym stopniu z wczesną i długą rodzinną socjalizacją artystyczną, niż z późniejszą edukacją¹⁷.

Obcowanie ze sztuką jest ważne, podobnie jak naturalne opanowywanie jej reguł. Dlatego każde kształcenie metodyczne służy skróceniu drogi

¹⁴ Tamże: 46-49.

Bourdieu wyróżnił za Kantem te dwa typy gustu, ale w analizach empirycznych posługuje się układem trójdzielny: gustem wyższym, średnim i popularnym, które odpowiadają poziomom wykształcenia i klasom społecznym. Tamże: 26, 53.

Tamże: 52.

A. Matuchniak-Krasuska (2010), dz. cyt.: 53-54.

do sztuki i kreuje bezpośrednie doświadczenie estetyczne. Takie działania krytykowane są przez koneserów sztuki z uwagi na niedoskonałość i neutralizację specyficznych funkcji kultury wysokiej. Poza krytyką, jest to również forma ochrony pozycji społecznej elity. Natomiast przejawem dążeń egalitaryzacyjnych masowej publiczności jest proces unieważnienia dotychczasowych reguł i dóbr powstających w polu produkcji ograniczonej. To prowadzi do nadania kwestiom estetycznym (z definicji bezinteresownym i apaktycznym) funkcji praktycznych i istotnych funkcji społecznych. Zatem teoretycznej opozycji gustu czystego i nieczystego Bourdieu nadaje funkcje praktyczne: identyfikacyjne, różnicujące i prestiżowe¹⁸. Natomiast preferencje estetyczne przedstawicieli różnych klas społecznych są homogeniczne, tak jak ich style życia. Stanowią zatem podstawę społecznego różnicowania i osądu, kreując jednocześnie społeczną inkluzję do danej grupy oraz ekskluzję z innych grup¹⁹ w społecznym świecie sztuki sportu.

Warto zwrócić uwagę na to, że przestrzenie społeczne, takie jak rodzina, szkoła, środowisko zawodowe to miejsca, w których powstają i są oceniane kompetencje kulturalne. Dobra kulturalne powstają w polu dóbr symbolicznych. Kultura masowa, której częścią jest sport, zyskuje zainteresowanie szerokiej publiczności wywodzącej się głównie z klas zdominowanych i stanowi dla niej wartości uznawane, odczuwane i realizowane. Natomiast publiczność elitarna z klas dominujących lekceważy sferę kultury popularnej, która stanowi dla niej wartości realizowane, ale nigdy nie uznawane²⁰.

Funkcja i wartość hedonistyczna sztuki sportu

Już Epikur miał stwierdzić: „jeśli mówisz o pięknie, to mówisz o przyjemności, bo piękno nie byłoby pięknem, gdyby nie było najprzyjemniejsze”²¹. Funkcja hedonistyczna sztuki sportu spełnia się w związku z wartością, którą jest przyjemność. Nie do końca można sformułować reguły określające, co, komu w odbiorze sztuki sportu może sprawiać przyjemność, bowiem sprawianie tej przyjemności odbywa się na wiele sposobów i ma wiele odmiennych wcieleni. Jednym z uzasadnień przyjemności czerpanej ze sztuki sportu (podobnie jak ze sztuki w ogóle) może być to, że daje możliwość ucieczki odbiorcy w inny świat, oderwania się od codzienności, kłopotów i przestrzegania praw, które życiem codziennym kierują. Niektórzy ze znawców poruszanej

¹⁸ Tamże: 54-55.

Tamże: 26, 53.

²⁰ Tamże: 55-56.

W. Tatarkiewicz (1962), *Historia estetyki*, t. 1-2, Warszawa: 212.

tu problematyki twierdzą, że przyjemność w sztuce polega na połączeniu piękna i dobra²². W sztuce sportu umiejscowiony jest jeszcze jeden termin – *prawda*, jako dopełnienie zakorzenionych od dawna w sporcie podstawowych kategorii etyki. Hedonizm w sztuce sportowej przejawia się zarówno u aktorów społecznego świata sportu, jak i jego odbiorców, choć z pewnością o różnym poziomie natężenia. W analizach zagadnień percepcji artystycznej Bourdieu wskazuje na dwie formy przyjemności artystycznej: kontemplację (delektację) artystyczną właściwą znawcom sztuki i przyjemność sensualną właściwą dla jej przeciętnych odbiorców²³. Jak już wcześniej zaznaczono poziom doznań wynikający z obu form przyjemności, będzie uzależniony zarówno od poziomu wiedzy aktorów, jak i odbiorców sztuki sportu. Trzeba pamiętać, że sztuka sportu przyczynia się również do przeżywania innych, niekoniecznie przyjemnych emocji i stanów, jak np. rozczarowanie a nawet rozgoryczenie, uczucie przykrości a nawet bólu. Faktem jest, że ich doświadczanie nie zmienia pragnienia kontaktu z wytworami/dziełami sztuki sportu i można odnieść wrażenie, że czasem styczność ze sztuką sportu „opiera się na jakiegoś rodzaju przyjemności masochistycznej”²⁴.

Funkcja i wartość terapeutyczna sztuki sportu

Opiera się ona na szeroko rozumianym zdrowiu jako wartości, bowiem „funkcją sztuki jest budzenie, utrzymywanie, i wzmacnianie żywotności w człowieku, co realizuje się poprzez wcześniejszą funkcję, czyli przyjemność płynącą ze sztuki, a szerzej przyjemność cieszenia się światem”²⁵. Momenty kontaktu ze sztuką sportu aktywizują energię życiową wywołują u odbiorcy „serdeczność” wobec świata, czemu sprzyja z pewnością poczucie wolności doznawane przez odbiorcę w czasie kontaktu z dziełem sztuki. Bez znaczenia w tej sytuacji jest czy odbiorca odczuwa wewnętrzny spokój czy poruszenie. Wyróżnia się kilka przejawów funkcji terapeutycznej i odniesionej w tym miejscu do sztuki sportu: dezalienacja (występuje łączność jednostki ze światem), działa katartycznie (rozładowuje wewnętrzne konflikty i napięcia, powodując u odbiorcy stan równowagi) i kompensacyjnie (wywołuje nowe doznania zastępujące doświadczenia codzienne odbiorcy i zaspakaja jego ukryte potrzeby). Odziaływanie terapeutyczne funkcji sztuki prowadzi do integracji osobowości odbiorcy, co staje się możliwe poprzez wywołanie wewnętrznej homeostazy lub

²² M. Golka (2008), dz. cyt.

²³ A. Matuchniak-Karaszuska (2008), dz. cyt.: 53.

M. Golka (2008), dz. cyt.: 208.

W. Dilthey (1982), *Pisma estetyczne*, Warszawa: 62.

poprzez ucieczkę od siebie, bądź od otaczającego świata²⁶. Zdolność pełnienia przez sztukę sportu funkcji terapeutycznej może być kwestionowana z uwagi na pojawienie się negatywnych stanów emocjonalnych, takich jak np. agresja. Zatem wpływ sztuki sportu na funkcje terapeutyczne odbiorców jest dwukierunkowy: pełni zarówno funkcje, jak i dysfunkcje.

Funkcja i wartość ekspresyjna sztuki sportu

Jest ona swoistym odpowiednikiem funkcji terapeutycznej i realizuje się w wartości „wyrażania się” Pojęcie ekspresji odnosi się i oddziałuje głównie na twórców. Nie ma większego znaczenia z jakich pobudek artysta podejmuje twórczość (dla pieniędzy, z próżności itp.), bowiem proces twórczy jest urzeczywistnieniem wolności wypowiedzania się i kreacyjnej siły człowieka. Nawet wtedy, kiedy odczucia odbiorcy różnią się od przeżyć towarzyszących ekspresji artystycznej twórcy, to są one zawsze uruchamiane poprzez dzieło²⁷. Język sztuki sportu nie zawsze jest wiarygodnym sposobem komunikowania, ale tworzenie i sam wytwór mogą powodować różne wzruszenia, które pozostają znakiem płynącym od twórcy. Chociaż dzieło sztuki wyraża zwykle odczucia jednostkowe, to mogą być ważne dla wielu adresatów, np. ktoś chce wyrzucić z siebie coś, co go wewnątrz męczy, a to okaże się ważne również dla innych.

Funkcja i wartość komunikacyjna sztuki sportu

Spełnia się poprzez wartość jaką jest porozumienie. Język sztuki to język niedyskursywny i z jednej strony wydaje się być nieco prymitywny, ale z drugiej jest wnikliwy i subtelny. W sztuce sportu artysta komunikuje się z odbiorcami językiem własnego ciała. Właściwe odczytanie komunikatów, zrozumienie, musi zatem choć w pewnym zakresie, być oparte na znajomości wspólnego języka. Zatem funkcja ta polega na kształtowaniu, utrzymaniu i doskonaleniu języka ciała w sztuce sportu.

Funkcja i wartość magiczna sztuki sportu

Wyrasta w nawiązaniu do wartości, którą jest różnie rozumiane „sacrum”. Zatem funkcja ta dzisiaj przejawia się i odnosi do tych sytuacji i postaw, w obrębie których sama sztuka sportu jawi się jako swoista świętość. Współczesny kształt funkcji magicznej sztuki sportu ma korzenie w poglądach

²⁶ M. Golka (2008), dz. cyt.

²⁷ Tamże.

dziewiętnastowiecznej cyganerii i w romantyzmie, bowiem wtedy traktowano sztukę jako świętość, a prace artysty jako ofiarę składaną na „ołtarzu” sztuki.

Funkcja i wartość ideologiczna sztuki sportu

Wyrasta w nawiązaniu do „władzy” jako wartości. Polega na świadczeniu przez sztukę sportu swoistych usług w zakresie pozyskiwania swoich „wyznawców”/odbiorców dla sił politycznych, społecznych czy religijnych. Takie instrumentalne traktowanie sztuki sportu jest w wielu przypadkach trudne do odczytania, jeśli intencją jest ukryte sprzyjanie pewnym siłom czy interesom. Sztuka sportu dąży również do stworzenia określonej świadomości, a nawet narzuca ją odbiorcom, ale nie zawsze służy czyimś interesom. Sztuka sportu może być też krytyką społeczną: „każde dzieło sztuki stanowi w mniejszym lub większym zakresie pewną krytykę życia i próbę zwalczania jego bezkształtności, próbę nadania mu większej spójności i jednoznaczności, jeśli nie próbę udoskonalenia”²⁸. Sztuka sportu pragnie niekiedy zmieniać świat, czynić życie ludzkie lepszym, bardziej znośnym, ale wskazuje też na różne zagrożenia. Czyni to poprzez zaoferowanie nowych wyzwań, marzeń czy nowej mitologii. Funkcja ideologiczna sztuki sportu może być również uznana za zaangażowaną w dążeniu do zmiany istniejącego układu różnych sił społecznych.

Funkcja i wartość wychowawcza sztuki sportu

Ta funkcja realizowana jest w odniesieniu do wartości, jaką jest „dobro zbiorowe” i może być silnie powiązana z poprzednią. Można również uznać, że sztuka sportu czyni w pewnych wypadkach ludzi lepszymi, bardziej ludzkimi. Tak artyści sportowi, jak i ich odbiorcy czasem traktują dzieła sztuki sportu jako rodzaj dyrektywy życiowej, moralitetu. Treści wytworów sztuki sportu i ich przesłania pochodzą zawsze od innych ludzi, zatem następuje uspołecznienie tych przesłań i uspołecznienie jednostki, czyli zespolenie jednostki ze zbiorowością. Sztuka sportu działa regulująco i zatrzymuje oraz podkreśla wartości, przyczyniające się do adaptacji jednostki do grupy. Funkcja wychowawcza jest zatem połączona z oddziaływaniem dydaktycznym sztuki sportu, dostarczając wzorów postępowania, podpowiadając jak żyć i jakich wyborów dokonywać w sytuacjach trudnych. Sztuka sportu „pokazuje nie to, co człowiek robić powinien, lecz co i jak robić może”²⁹.

²⁸ A. Hauser (1970), *Historia filozofii sztuki*, Warszawa: 114.

Zaznaczył to w swym *Dzienniku* Ch.F. Hebbel, cyt. za: M. Golka, (2008), dz. cyt.: 214.

Funkcja poznawcza sztuki sportu

Jest funkcją, która opiera się na „wiedzy” jako wartości. Sztuka sportu przedstawia i uzupełnia to, czego nie mogą ukazać nauki, co trudno wyobrażalne i słabo dostępne władzom poznawczym. Emocjonalność, indywidualność, nieprzewidywalność, wieloznaczność to tylko nieliczne właściwości sztuki sportu, które sprzyjają realizowaniu przez nią funkcji poznawczej, a co ma swoje źródło w nieprzenikliwości artysty, jego bezpośredniości i jego zdolności rozumienia rzeczywistości sportowej. Funkcja poznawcza sztuki sportu może być realizowana na wielu płaszczyznach, np. w dokumentowaniu czasu bieżącego, problemów i sytuacji egzystencjalnych, przypominaniu i nauczaniu, dostarczaniu odbiorcom sensownego i uporządkowanego obrazu świata. Może też być przeciwnie: dostarcza pytań i wątpliwości związanych z tym światem, niszczy stereotypy poznawcze i tworzy nowe, asymiluje nowe sfery i proponuje nowe spojrzenie na ten świat. Należy pamiętać, że tylko współobecność funkcji estetycznej przyczynia się do tego, że mamy do czynienia ze sztuką sportu, a nie z nauką. Piękno dodaje blasku poznaniu i przyciąga prawdę. W sztuce sportu są takie zagadnienia i zjawiska, w których poznaniu nic tej sztuki nie zastąpi. Był taki czas, że funkcję poznawczą najlepiej spełniało malarstwo, kiedy indziej powieść czy dramat, a jeszcze nie tak dawno film i fotografia. Z uwagi na zmianę rangi sztuk w zakresie pełnienia funkcji poznawczej, wydaje się, że obecnie to właśnie sztuka sportu najlepiej tę rolę realizuje. Sztukę sportu można traktować jako źródło do badania np. świadomości społecznej czy jej historii. Obecne jest w dziele sztuki w sporcie odbicie świadomości nadawcy dzieła (choć nie zawsze spójne i wyraźne), jego wyobrażenia o rzeczywistości, w której się znajduje i do której odnosi się samo dzieło.

Funkcja ekonomiczna sztuki sportu

Ostatnia funkcja odnosi się do wartości finansowej sztuki sportu. W sztuce prawomocnej pełni ona rolę marginalną, ale w sztuce sportu wyjątkowo ważną. Sportowe dzieła sztuki są traktowane przez ich fundatorów/sponsorów jako swoiste reklamy. Posiadanie wytworów sztuki sportu jest traktowane jako manifestacja zasobów finansowych, jako środek walki o prestiż i jako lokata kapitału. Wielkie wydarzenia sportowe, zmagania wybitnych mistrzów artystów sportowych, rozumiane jako dzieła sztuki, zawsze były i są związane z wielkimi nakładami środków finansowych.

Uniwersalna funkcja modelowania więzi społecznych a sztuka sportu

Jeśli przyjmiemy, że funkcja modelowania wartości jest funkcją pierwotną, to jej wtórnym efektem jest funkcja modelowania więzi społecznych. Funkcja ta w integracyjnym działaniu jest uspołecznieniem w ramach systemu społeczno-kulturowego w sporcie. Dzieła sztuki w sporcie przenoszące wartości, różnią się co do poziomu swojego oddziaływania. Ludzie łączą się dzięki przeżywaniu podobnych wartości np. religijnych czy sportowych. Żyjąc w pewnych grupach lub aspirując do nich, jednostki dostrzegają, rozumieją i cenią podobne obrazy, filmy, muzykę czy dziedziny/dyscypliny sportowe, w których odnajdują bliskie im wartości. Wytwory sztuki sportu mogą być traktowane jako wyznaczniki różnic społeczno-kulturowych, którymi w sztuce sportu jest zazwyczaj język ciała i ubiór (*dress code*). Sztuka sportu zaspokaja potrzebę przynależności do zbiorowości i często te zbiorowości definiuje. Ludzie szukają potwierdzenia swoich grupowych więzi, a sztuka sportu, jako publiczna ich manifestacja stanowi swoisty test „kto jest swój, a kto obcy?”³⁰. Zatem sztuka sportu przyczynia się do integracji, ale i do dezintegracji w sferze różnic społecznych i obcości. Sztuka sportu jednoczy, strukturalizuje świat społeczny, ale też, jak każda sztuka, różnicuje go i czasem komplikuje jego obraz.

Zakończenie

Jak powiedział Kwintyliian: „do uczonych trafia sens sztuki, a do nieuczonych jej rozkosze”³¹. Nawet wskrzesiciel nowożytnych igrzysk olimpijskim francuski baron Pierre de Coubertin, który w *Odzie do sportu* pisał: *Sporcie Tys Piękno*, nie mógł przewidzieć, że sport stanie się sztuką. „Nowa sztuka” nie jest sztuką prawomocną, nie funkcjonuje w szkolnym obiegu i można ją lekceważyć. Jak się wydaje, współczesne oblicze sportu zyskuje miano „nowej sztuki”, która może początkowo zostać odrzucona przez zwolenników i przeciwników „awangardy”. Jednakże dzięki werdyktom instytucji legitymizujących, jak np. ministerstwa sztuki, nauki czy muzea, wyznawcy gustów czystych i nieczystych, będą przejawiali gotowość do akceptacji i uznania sportu jako sztuki. Natomiast tworzenie sztuki w sporcie zawsze zaczyna się od stworzenia twórczej w nim jednostki i nie są nimi wąsko wyspecjalizowani zawodnicy, ale osobowości sportowe ukształtowane na wzór pięknego ideału *kalokaghatii*.

³⁰ M. Golka (2008), dz. cyt.: 219.
Tamże: 11.